

فصلنامه علمی کاوش‌نامه

سال بیست و یکم، تابستان ۱۳۹۹، شماره ۴۵

صفحات ۱۸۷ - ۱۶۳

شناسایی مضامین متناسب و مغایر با فرهنگ ایرانی- اسلامی در ادبیات کودکان گروه سنی «ب» با استفاده از روش تحلیل محتوا* (مقاله پژوهشی)

دکتر احمد زندوانیان^۱

استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه یزد

فاطمه سادات میرحسینی نیری

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه یزد

دکتر مریم کیان

استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه یزد

چکیده

حیطه ادبیات کودکان، در عین گستردگی کاربرد، می‌تواند به عنوان نوعی ابزار آموزشی برای تحقق اهداف تربیتی تلقی شود. کودکان از طریق درک ادبیات، می‌توانند مسائل مختلف زندگی را بهتر بشناسند و راه‌های گوناگون مواجهه با آن‌ها را تجسم کنند. از این رو، هدف پژوهش حاضر شناسایی مضامین متناسب و مغایر با فرهنگ ایرانی اسلامی در ادبیات کودکان، با استفاده از روش پژوهش تحلیل محتوا (کمی و کیفی) است.

در مرحله نخست، با استفاده از پرسشنامه کمی، از نمونه هزار نفری دانش آموزان دختر و پسر پایه‌های اول، دوم و سوم ابتدایی (گروه سنی ب) در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵، درباره کتاب‌های موردعلاقه‌شان نظرخواهی شد. سپس، با استفاده از نرم‌افزار Spss23، بیست مورد از پُرخواننده‌ترین کتاب‌های موردعلاقه آن‌ها شناسایی و فراوانی هر یک از کتاب‌ها مشخص گردید.

در مرحله دوم، کتاب‌های پُرخواننده، به جز یک کتاب که فاقد تصویر بود، در قالب پرسشنامه محقق ساخته کیفی در اختیار ۲۰ نفر از صاحب‌نظران (شامل استادان فلسفه تعلیم و تربیت، زبان و ادبیات فارسی و

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۱۰/۳۰

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۱/۱۵

۱ - نشانی پست الکترونیکی نویسنده مسئول: azand2000@yazd.ac.ir

کارشناسان کتاب کودک) قرار گرفت و از آنها درباره مضامین مثبت و متناسب با فرهنگ ایرانی- اسلامی و مضامین منفی و مغایر با فرهنگ ایرانی- اسلامی موجود در این کتابها نظرسنجی شد. در نهایت، تحلیل محتوای نتایج پرسشنامه کیفی نشان داد که در میان مضامین مثبت، «پیروزی نهایی خوبی بر بدی» و «ازدواج» و در میان مضامین منفی، «جادو» دارای بالاترین میزان توافق بودند. همچنین، به نظر می‌رسد در این کتابها به آموزه‌های مذهبی، تغذیه خیال، کمک به زندگی واقعی کودک و یاد دادن چگونگی مواجهه با مشکلات توجه شده است. در مجموع، کتابهای بررسی شده از مضامین مثبت بیشتری در مقایسه با مضامین منفی برخوردار بودند.

واژگان کلیدی: فرهنگ ایرانی- اسلامی، ادبیات کودکان، گروه سنی «ب»، تحلیل محتوا.

مقدمه

ادبیات کودک ابزاری آموزشی و نیز سرگرم‌کننده است که با آن می‌توان به هدف‌های تربیتی والا دست‌یافت، از طریق ادبیات، کودکان و نوجوانان مسائل مختلف زندگی را می‌شناسند، راه‌های گوناگون روبرو شدن با آنها را می‌آموزند و در نتیجه این گسترش دید و تخیل، قدرت تفکر و سازندگی بیشتری به دست می‌آورند. همچنین، ادبیات کودکان شامل تلاش‌های هنرمندانه‌ای برای برانگیختن ذوق و علاقه کودک، و هدایت او به سوی مسیر رشد است. این گونه ادبیات از زبان و شیوه‌ای مناسب با فهم کودک استفاده می‌کند. جامع‌ترین نوع گروه‌بندی خواندنی‌های کودکان را، می‌توان از لحاظ موضوع، به سه دسته کلی داستان، غیر داستان (نمایش‌نامه) و شعر دسته‌بندی کرد (حجازی، ۱۳۸۵: ۴۶-۳۱). در این پژوهش نمونه‌های موردنظر فقط از بین کتاب‌های داستان کودکان استخراج شده است. «از این رو، باید پدران و مادران، بچه‌ها را از اول با کتاب محشور و مأنوس بکنند. حتی باید بچه‌های کوچک با کتاب انس پیدا کنند.» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۷: ۸۵).

امروزه گرایش افراد، مخصوصاً کودکان، به شنیدن داستان و قصه اثبات شده است. تأثیر آموزشی قصه و داستان به حدی است که حتی مطالب علمی و فلسفی را برای کودکان در قالب داستان بیان کرده‌اند. کتاب آسمانی قرآن نیز برای انتقال آموزه‌های خود از داستان استفاده کرده است بطوری‌که سه‌چهارم قرآن را قصه‌ها تشکیل می‌دهند.

نظام آموزشی اسلام، کودک را نه به سبب ضعف‌ها و قوت‌هایش، بلکه به‌عنوان موجودی که از آفرینش وی هدفی وجود دارد، مورد توجه قرار می‌دهد (سیدآبادی، ۱۳۷۶: ۱). در این میان، ادبیات کودکان نیز در جهت رشد و تعالی کودک و رسیدن به هدف نهایی آفرینش، مورد توجه است. بنابراین بررسی مضامین متناسب و مغایر با فرهنگ ایرانی - اسلامی در کتاب‌های کودکان می‌تواند به برنامه‌ریزان آموزشی و همچنین والدین، در جهت شناخت و برنامه‌ریزی شیوه‌های تربیتی کمک نماید.

بیان مسأله

استفاده از کتاب یکی از مؤثرترین ابزارهای تربیت کودک و آموزش مهارت‌های مختلف زندگی به اوست. کتاب‌ها، علاوه بر سرگرمی و پر کردن اوقات فراغت کودکان، اطلاعات و دانش را نیز منتقل می‌کنند (شاهرودی، ۱۳۸۸: ۱۴-۸). «کتاب، دروازه‌ای به سوی جهان گسترده‌ی دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. کسی که با این دنیای زیبا و زندگی‌بخش، دنیای کتاب، ارتباط ندارد، بی‌شک، از مهم‌ترین دست‌آورد انسانی و از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. برای یک ملت، خسارتی بزرگ است که افراد آن با کتاب، سروکار نداشته باشند؛ و برای یک فرد، توفیق عظیمی است که با کتاب مانوس و همواره در حال بهره‌گیری از آن، یعنی آموختن چیزهای تازه باشد.» (خامنه‌ای، ۱۳۸۷: ۱۳).

قصه‌ها با پیدایش نخستین بشر به وجود آمده و قبل از اختراع خط به صورت شفاهی نقل می‌شده‌اند. قصه سطح آگاهی کودک را بالا می‌برد و موجب رشد و کمال عقل و ذهن آنان می‌شود (ذبیح نیا عمران و اکبری، ۱۳۹۱: ۱۵۳).

محکم‌ترین دلیل بر ریشه‌دار بودن علاقه انسان به قصه‌ها، کتاب آسمانی «قرآن» است که ده‌ها قصه و تمثیل زیبا و آموزنده دارد. می‌توان گفت بخش اعظم کتاب‌های آسمانی را قصه‌ها و تمثیلات تشکیل می‌دهند (رهگذر، به نقل از صفی جهانشاهی،

۱۳۹۲: ۶۲). همچنین، قرآن کریم، از قصه‌گویی و روایت تاریخ اقوام و انبیاء برای پرورش انسان‌ها استفاده می‌کند (سپهر و زمانی، مقدمه کتاب کربی، ۱۳: ۱۹۹۵).

در این میان، درک داستان یکی از مقدماتی‌ترین استعدادهایی است که در ذهن کودک، شکوفا می‌شود. در واقع، «داستان با بهره‌گیری از ساختاری منسجم، به شرح واقعه یا مجموعه‌ای از حوادث تخیلی پرداخته، تجربه‌ای را با کودک به اشتراک گذاشته و با پیدایش سؤالاتی در ذهن، کودک را به تفکر وامی‌دارد» (رجبی، ۱۳۹۱: ۴۷-۲۷).

از سوی دیگر، داستان‌ها از علائق کودکان محسوب می‌شوند و علاوه بر کنش متقابلی که برای هر خواننده و شنونده لازم می‌شود، کودکان را با استفاده از روش‌های مختلف، اجتماعی می‌کنند. داستان‌ها فرهنگ را به کودک انتقال می‌دهند و برای وی الگوهای تأییدشده‌ی فرهنگی مبنی بر ارزش‌ها و رویکردها، اجتماعی می‌سازد. همچنین، قادرند این کار را به‌طور آشکار یا پنهان، انجام دهند و درعین حال، پیغام‌های قابل تحسین و اسفناک را منتقل کنند (کوشا، به نقل از کریمی، ۱۳۸۹: ۱۷-۱۱).

از سوی دیگر، دوره‌ی کودکی اساسی‌ترین دوره رشد و پرورش شخصیت، احساس و اندیشه در انسان است. توانایی ذهنی کودکان همگام با افزایش سنی آنها، رشد و توسعه می‌یابد. در این فرآیند، کودک داده‌های محیطی را درونی سازی کرده و متناسب با آن برای سازش موقعیت‌های جدید، تغییراتی در طرح‌واره‌ها (Schemas) به وجود می‌آورد تا به تعادل دست یابد. تأثیرپذیری کودکان از داستان به حدی است که حتی می‌تواند موجب تغییر یا تکوین جهان‌بینی آنها شود (حکیمی، ۱۳۷۹: ۳۹-۳۲).

با توجه به مطالب فوق، پژوهش حاضر تلاش دارد تا مضامین متناسب و مغایر با فرهنگ ایرانی-اسلامی در کتاب‌های کودکان گروه سنی «ب» را مورد بررسی قرار دهد. مطابق دیدگاه پیاژه (Piaget)، کودکان گروه سنی «ب» در دوره‌ی عملیات عینی هفت تا یازده سالگی، یعنی دوره دبستان هستند. در این دوره، کودک به سطحی از فعالیت ذهنی می‌رسد که می‌تواند محدودیت‌های دوره قبل، مانند خودمیان‌بینی و خودمحوری در

استفاده از زبان را پشت سر گذارد. کودک برای تأیید نظرات خود، به دیدگاه‌های دیگران توجه می‌کند و از زبان برای برقراری ارتباط و مبادله اطلاعات استفاده می‌کند (وادز ورث (Wadsworth)، ۱۳۷۸).

در اکثر مواقع زمانی که سخن از شناخت کودک و تربیت او به میان می‌آید هر فردی وی را از دیدگاه خود می‌نگرد و او را در دیدگاه خوش‌بینانه با دوران کودکی خود و حتی گاهی با خود بزرگ‌سالی مقایسه می‌کند و بر اساس آن، در مورد بایدها و نبایدهای زندگی‌اش نتیجه می‌گیرد. اما ما باید این مقوله را در نظر بگیریم که کودکان مینیاتور یا کوچک‌شده‌ی بزرگ‌سالان نیستند؛ بلکه «افرادی هستند یگانه، مستقل و بی-مانند که نیازها، امیال و استعدادهای خاص خود را دارند» (حجازی، ۱۳۸۵: ۶۶-۳۱).

از سوی دیگر، بررسی مجموعه ادبیات کودکان نشان می‌دهد علاوه بر پیام‌ها و ارزش‌هایی که آگاهانه، توسط مسئولان و متفکران، به کودکان منتقل می‌شود، ارزش‌ها و پیام‌های دیگری نیز به‌طور ناآشکار که مدنظر برنامه‌ریزان نبوده‌اند، توسط کودکان دریافت می‌گردد، که بر شکل‌گیری رفتار، نگرش و تفکر مخاطبان اثر می‌گذارد. مسأله اینجاست که این پیام‌های آشکار و ناآشکار چه مواردی هستند و چگونه در قالب آموزش‌های بویژه غیرمستقیم، به کودکان انتقال داده می‌شوند؟

همچنین می‌توان گفت این پژوهش به لحاظ «نظری» حائز اهمیت است. از آنجا که کتاب یکی از منابع مؤثر در شکل‌گیری شخصیت کودک و نوجوان به شمار می‌رود، به این دلیل که کودک خود را به‌جای قهرمان کتاب‌ها فرض کرده و از شادی او شاد و از غم او غمگین می‌شود- این پدیده در شکل‌گیری شخصیت و اعتقادات و نظام فکری کودک از چنان اهمیتی برخوردار است که متخصصان از آن، به‌عنوان ابزار تعلیم و تربیت یاد می‌کنند (محمدی، ۱۳۹۲: ۱۳۳-۱۱۱).

بسیاری از متخصصان حوزه تعلیم و تربیت که در زمینه ادبیات کودک فعالیت می‌کنند، رشد نامطلوب ما را نسبت به رشد آن در کشورهای اروپایی و آمریکایی در عملکرد ضعیف فلسفه تربیت کشورمان می‌دانند. همچنین، باید نویسندگان ادبیات

داستانی را تشویق کرد تا فلسفه را با داستان‌ها پیوند دهند و داستان‌های بحث‌انگیزی برای کودکان بنویسند تا فضای بحث و گفت‌وگو فراهم شود، ایجاد بحث و گفت‌وگو یعنی ایجاد فضایی مناسب برای تفکر (شارپ، در گفت‌وگو با ناجی، ۱۳۸۳: ۱۹-۱۲).

قالب داستان در آموزش می‌تواند تجارب کلی و مؤثری از موضوع را ارائه دهد، قدرت تخیل را بیوراند و میان بخش‌های مختلف دانش ارتباط برقرار کند. داستان‌ها می‌توانند در ذهن دانش‌آموزان بیش از یک سخنرانی معمولی تأثیر بگذارند، و ابزاری برای پیشرفت یادگیری مؤثر باشند (مون و فاولر، ۲۰۰۸، به نقل از کریمی، ۱۳۸۹).

یافته‌های پژوهش حاضر از بعد «کاربردی»، می‌تواند در تدوین معیارهای ارزیابی کیفیت آثار در عرصه ادبیات کودکان و نوجوانان و سایر رسانه‌های آموزشی مؤثر باشد. در مجموع، پژوهش حاضر قصد دارد ابتدا در قالب پیمایش، پرتفردارترین و پرخواننده‌ترین کتاب‌ها را از نظر کودکان گروه سنی (ب) شناسایی کند. حسُنش این است که کتاب‌هایی انتخاب می‌شوند که پژوهشگران یا کتابداران معرفی نکرده‌اند، بلکه کتاب‌هایی است که خود کودکان به آنان علاقه‌مندند و این امر سبب می‌شود که شناخت بیشتری از علاقه‌مندی‌های داستانی کودکان به دست آید.

همچنین، پژوهش حاضر تلاش دارد تا جایگاه مضامین مثبت و متناسب با فرهنگ ایرانی - اسلامی و مضامین منفی و مغایر با فرهنگ ایرانی - اسلامی را در ادبیات کودکان بررسی کند. در مجموع، سؤال‌های اصلی پژوهش حاضر، به شرح ذیل است:

۱- پرخواننده‌ترین کتاب‌های کودکان در گروه سنی (ب) کدامند؟

۲- چه میزان از مطالب و تصاویر این کتاب‌ها حاوی مضامین مثبت و متناسب با

فرهنگ ایرانی - اسلامی است؟

۳- چه میزان از مطالب و تصاویر این کتاب‌ها حاوی مضامین منفی و مغایر با

فرهنگ ایرانی - اسلامی است؟

پیشینه پژوهش

در مورد موضوع پژوهش حاضر، مطالعاتی در داخل و خارج ایران انجام شده است. در زمینه مطالعات داخلی، ثناگوراد در «تحلیل محتوای خواندنی‌های کودکان و نوجوانان در مجموعه انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان» (۱۳۵۴)، دریافت که مفاهیم «استیلاگری»، «تعقل و شناخت» و «خانواده» با بیشترین و مفاهیم «تفاوت‌های جنسی»، «بیان تعلقات جنسی» و «جبرگرایی» با کمترین بسامد ظاهر شده‌اند. همچنین چیدری در پایان‌نامه «کودک، پیام کتاب، تحلیل محتوای کتب کانون پرورش فکری کودکان در سال‌های ۱۳۵۸-۱۳۶۸» (۱۳۷۰)، دریافت که مباحث ایمان، وجود خداوند یکتا، ایمان به روز جزا، اطاعت از دستورات خدا و رسول (ص) و بازگشت به سوی خدا، از پُراستنادترین مفاهیم دینی کتاب‌های کودک بودند.

پژوهش دیگر درباره «ملاک‌ها و معیارهای نقد و نقادی در آثار تصویرگری کتاب کودک» (۱۳۷۴) نشان داد که ضعف تصویرگری، ضعف در طراحی، بی‌توجهی به گروه سنی مخاطب، ناتوانی در ایجاد روحیه‌ی نشاط در کودکان، تقلید کورکورانه از کارهای خوب و موفق تصویرسازی، کمبود کتاب‌های خوب تصویرگری شده، فقدان ارتباط بین مصوران ایران با کشورهای پیشرو در این زمینه مطرح است.

بعلاوه، ستاری در «بررسی مفاهیم اجتماعی در داستان‌های واقعی مناسب نوجوانان نوشته‌شده توسط نویسندگان ایرانی در سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۵۸» (۱۳۷۷)، دریافت که اخلاق و تربیت و رفتارهای اجتماعی با ۲۸٪/۱ بیشتر از مقوله‌های خانواده ۲۶٪/، گروه‌های شغلی ۱۷٪/۷، روندهای اجتماعی ۱۳٪/۹، اماکن اجتماعی ۸٪/۷، و مشکلات اجتماعی ۵٪/۶ به تصویر کشیده شده است.

همچنین گرانبایه در مقاله «تحلیل گفتمانی الگوهای فرهنگی در کتاب‌های کودکان» (۱۳۷۹) دریافت که تمام قصه‌ها بجز ۲ مورد، معطوف به پیام بودند و در ۳۱ قصه پیام به صورت مستقیم و در ۴۱ قصه، پیام به صورت غیرمستقیم مطرح شده بود و از حیث نوعی ۴۳ قصه واقع‌گرا، ۱۹ قصه تخیلی و ۱۰ قصه عاطفی بودند.

حسینی‌نثار نیز در «انقلاب اسلامی در آینه‌ی داستان‌های کودکان و نوجوانان از سال ۱۳۷۷-۱۳۵۷» (۱۳۷۹)، دریافت که موضوعات تظاهرات با فراوانی ۳۹، دستگیری با فراوانی ۱۵، اعلامیه‌ها و شهادت با فراوانی ۱۴ و شعار و شعارنویسی با فراوانی ۱۲ در رده‌های برتر قرار داشتند. امین دهقان و پریخ در «تحلیل محتوای کتاب‌های داستانی مناسب کودکان در گروه سنی «ب» با رویکرد کتاب‌درمانی» (۱۳۸۲) دریافتند که اغلب داستان‌ها با هدف درمان‌های روان‌شناختی نوشته نشده است؛ بلکه رشد و شکوفایی استعدادها و آموزش و سرگرمی بیشتر مورد توجه بوده است.

زارع گاوگانی در «بررسی مفاهیم تربیتی قرآن در ادبیات کودکان و نوجوانان» (۱۳۸۳)، دریافت که در قرآن ۳۹/۱٪ از مفاهیم به ارتباط فرد با خدا، ۳۷٪ ارتباط فرد با خویش، ۱۷/۲٪ ارتباط فرد با خلق، ۶/۷٪ ارتباط فرد با طبیعت تعلق داشته است. درحالی‌که در ادبیات کودک کشورمان ۱۹/۴٪ به ارتباط با خدا، ۴۲/۲٪ به ارتباط با خویش، ۳۲/۸٪ به ارتباط با خلق و ۵/۵٪ به ارتباط فرد با طبیعت اختصاص یافته بود.

همچنین، فضلعلی در «بررسی تصاویر کتاب‌های داستانی ب و ج منتشر شده کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سال‌های ۸۷-۸۰» (۱۳۸۸) دریافت که تصاویر کتاب‌های داستانی مورد بررسی در مواردی همچون هماهنگی متن و تصویر، مکمل بودن تصاویر برای داستان‌ها، کیفیت هنری تصاویر، تناسب تصاویر با گروه سنی کودکان، تناسب تعداد تصاویر با تعداد صفحات کتاب، در حد مطلوبی بوده‌اند اما تصاویر کتاب‌ها در مواردی همچون نوآوری و جنبه‌ی آموزشی ضعف دارند.

ترقی‌خواه در «بررسی مفهوم فرهنگ و جایگاه مفهوم صلح در کتاب‌های کودکان در ایران در سال‌های ۸۵-۷۰» (۱۳۸۸)، با بررسی تصاویر، پیام‌ها و یا القاء‌های ذهنی ارائه‌شده در آثار کودکان، نشان داد که «شکوه، عظمت و زیبایی» با فراوانی ۱۳۰ مورد در رتبه نخست قرار دارد درحالی‌که مفهوم «صلح» فقط در ۱۲ اثر به کار رفته بود.

رشتچی در «ادبیات داستانی کودکان و نقش آن در رشد تفکر و کودک» (۱۳۸۹) دریافت که داستان‌ها برای رشد تفکر کودک یا همان فلسفه ورزی کودک ابزار مناسبی

هستند و از بسیاری از داستان‌های موجود می‌توان به‌منزله منبعی غنی از پرسش، خلاقیت و حل مسأله و برای آموزش فلسفه و تفکر به کودکان بهره جست.

محمدی در «بررسی مفاهیم دینی در کتاب‌های داستانی کودکان و نوجوانان در ایران بین سال‌های ۸۵-۱۳۸۰» (۱۳۸۹) دریافت که موضوع‌های سرگذشت‌نامه پیامبران، فضایل امامان و معصومان و داستان‌های اخلاقی در رتبه‌های اول تا سوم قرار گرفتند.

اسداله‌زاده در «بررسی مفهوم خدا در ادبیات کودکان گروه سنی الف ناشران برگزیده از ۱۳۸۹-۱۳۷۹» (۱۳۹۰) دریافت که ۱۱۳ مورد به مفهوم خدا، ۱۰۶ مورد به مهربانی، ۷۶ مورد به آیات الهی و ۳۹ مورد یکی بود یکی نبود اشاره شده است.

همچنین، ایروانی و مختاری در «جایگاه مفاهیم فلسفی در ادبیات داستانی کودک ایران» (۱۳۹۰) دریافتند که ۴۹٪ آثار به حوزه هستی‌شناسی، ۳۹٪ به حوزه ارزش‌شناسی و ۱۲٪ به حوزه معرفت‌شناسی تعلق داشته است، اما در هیچ‌یک از حوزه‌ها، پرداختن به مفاهیم طرح‌شده به‌گونه‌ای نبوده که برانگیزنده‌ی قدرت تفکر و تأمل در مخاطبان خود باشد. از سوی دیگر، روشنفکر، رضایی و زارع برمی در «کارکرد فعال ادبیات کودک در پی‌ریزی انقلاب (۲۰۱۲) مصر با تکیه بر داستان انقلاب کودکان» (۱۳۹۱) دریافتند که نبیل سلیمان سلیمان خلف (Nabil Suleiman Suleiman Khalaf) مشهور به «نبیل خلف» با نگارش آثار متعدد در حوزه‌ی ادبیات کودکان و نوجوانان، از جمله آفرینش داستان انقلاب کودکان، به دنبال نهادینه کردن آرمان‌ها و ارزش‌های انسانی همچون حق تعیین سرنوشت، صلح، آزادی، عدالت، امید به آینده‌ای روشن، مبارزه با بیداد، شجاعت و نوع‌دوستی در نسل نوپای مصر است.

همچنین، میرحسینی، اباذری و معدنی در «تحلیل محتوای تصاویر کتاب‌های داستانی کودکان رده سنی ب و ج در دهه‌ی ۸۰» (۱۳۹۲) دریافتند که کتاب‌های چاپ شده در دهه‌ی ۸۰، وضعیت نسبتاً مناسبی در زمینه‌های "توجه به عوامل ظاهری"، "مرتبط بودن تصاویر با نیازهای گروه سنی" و "مرتبط بودن تصاویر با محتوای داستان" داشتند ولی به مقوله‌ی "کیفیت تصاویر" کمتر از بقیه موارد توجه شده بود.

حسام‌پور و مصلح در «تحلیل کیفی محتوای فلسفی برخی از داستان‌های منتخب در ادبیات کودکان بر پایه‌ی نظریه‌ی گرت. بی. متیوز» (۱۳۹۳) دریافتند که داستان‌ها، ضمن برخورداری از شیوایی و رسایی کلام، توجه به عنصر تخیل و شاعرانگی دارای مفاهیم فلسفی مهمی مانند مفاهیم اخلاقی، شناخت خود و دیگران (هویت‌یابی)، شباهت و تفاوت، طبقه‌بندی موجودات و بیان ویژگی‌های عرضی و ذاتی هستند که می‌توانند زمینه‌ساز رشد فکری در سطوح بالای شناختی کودکان باشند.

کرباسی، پربرخ و صنعت‌جو در «بررسی آسیب‌شناسی کتاب‌های داستانی تصویری بازاری برای کودکان گروه سنی الف و ب» (۱۳۹۵) نشان‌دادند این کتاب‌ها در رعایت اصول صفحه‌آرایی یعنی آستر بدرقه، صفحه‌شمار و سفیدخوانی و وجود صفحه‌شناسنامه کاستی‌های زیادی دارند. همچنین، در بیشتر کتاب‌های بازاری حقوق مالکیت معنوی اثر به‌درستی رعایت نمی‌شود.

همچنین رضا و معصومه خیرآبادی در «تحلیل روابط معنایی واژگان به‌کاررفته در ادبیات داستانی کودکان ایرانی» (۱۳۹۶)، دریافتند که از میان انواع روابط واژگانی، نویسندگان کودک تمایل دارند از دو رابطه تکرار و باهم آبی بیش از روابط دیگر استفاده کنند. همچنین رابطه هم معنایی در هر دو گروه کمترین بسامد را داشته است.

مطالعاتی نیز در خارج ایران انجام شده است. فاج (Fuchs, 1984) در «بررسی کتاب‌های کودکان و نوجوانان که میان سال‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ تألیف شده‌اند»، دریافت که کتاب‌های کودکان در سطح بالایی به اخلاقی بودن و یاددادن چگونگی برخورد با مشکلات گرایش دارند. لیو یینگ (Liu Ying, 1995) در «تحلیل محتوای ۳۴ اثر معاصر از قصه‌های تاریخی و واقعی که شخصیت‌های چینی را برای دانش‌آموزان آمریکایی پایه‌های دوم تا نهم به تصویر کشیده‌اند» نشان‌داد تصویر کلی که آمریکایی‌ها از خواندن این قصه‌ها کسب می‌کنند، بیشتر از قسمت‌های شمالی و جنوبی کشور چین در اوایل قرن بیستم است که دربردارنده‌ی ویرانی، آشوب، دزدی، گدایی و فقر است.

همچنین، خلیفه (Khalifeh, 2005) در «تحلیل محتوای تصاویر کتاب‌های برنده‌ی جایزه‌ی کورتا اسکات کینگ (Coretta Scott King) در دانشگاه ویرجینیا از سال ۱۹۷۴ تا ۲۰۰۴» دریافتند تصاویر و متن کتاب‌ها، رساننده‌ی مفهوم و پیام داستان بودند. بیشتر تصاویر این کتاب‌ها، حاوی چهره‌ی شخصیت‌های مقدس و مهم آفریقایی - آمریکایی و چشم‌اندازی از فرهنگ بومی آفریقایی - آمریکایی بودند. دنکوا (Denkova, 2011) در «بررسی آموزش محیط‌زیست در ادبیات مقدونی برای کودکان و نوجوانان به‌عنوان یک راه انسانی برای شخصیت کودکان» دریافت که ادبیات کودکان می‌تواند به ایجاد و پرورش احساسات انسانی در کودکان و نوجوانان کمک کند و رابطه‌ی بین خوب و بد، عشق و نفرت، خشونت و فداکاری، دوستی و خودخواهی، انسان و جهان را نشان دهد.

بعلاوه، آیگول آیگون و اویاآباچی (Aygül Aygün & Oya Abaci, 2014) در «بررسی کتاب‌های داستان مصور بین سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳ در ترکیه که برای کودکان گروه سنی ۸-۴ منتشر شده بود» دریافتند که زمانی که کتاب تصویری را وارد زندگی کودک کنیم، بسیاری عوامل نظیر معنی دادن به زندگی، مفاهیم یادگیری، به دست آوردن دانش و تجربه و کسب قوانین اجتماعی و رفتار تغییر می‌کند. از آن جا که کودکان هنوز سواد درک داستان خوانده‌شده توسط بزرگسالان را ندارند علاوه بر ادراک شنوایی باید به ادراک بصری از طریق تصاویر متکی شوند. بر این اساس انتخاب تصویر بصری باید با توجه به ویژگی‌های رشدی کودکان صورت گیرد.

همچنین ویوریل استن (Viorela Stan, 2015) در «بررسی اهمیت ادبیات در پیشرفت و رشد شخصی دانش‌آموزان مدارس ابتدایی رومانی» دریافت که روند مدرن در آموزش و پرورش یک برنامه درسی را توصیه می‌کند که در آن زبان، فرهنگ و ادبیات به‌عنوان یک کل مداوم آموزش داده می‌شود. دیدگاه معاصر از نقش ادبیات، این مفهوم را تقویت می‌کند که در شروع می‌توان از متون ادبی برای تدریس زبان استفاده کرد که شامل ارائه اطلاعات فرهنگی معتبر، کمک به مهارت‌های تفکر انتقادی و تأکید

بر سنت‌های تاریخی و ادبی است که نه تنها باعث رشد توانایی‌های زبان می‌شود، بلکه به تحقق شخصیت کودکان نیز کمک می‌کند.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ رویکرد، کمی و کیفی است. برای پاسخ به سؤال اول پژوهش، از روش توصیفی-پیمایشی و در سؤال دوم و سوم، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. جامعه آماری شامل تمامی دانش‌آموزان دختر و پسر پایه‌ی اول، دوم و سوم ابتدایی (گروه سنی ب) در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵ مدارس دولتی و عادی ناحیه‌ی ۲ شهر یزد با ۱۲۹۳۳ دانش‌آموز می‌شود که تعداد ۶۷۳۲ نفر دختر و ۶۲۰۱ نفر پسر هستند.

حجم نمونه در پژوهش حاضر بر اساس جدول مورگان و کرجسی باید ۲۸۹ نفر باشد، اما از آنجا که دانش‌آموزان صرفاً باید نام پنج کتاب داستان را که مطالعه کرده بودند می‌نوشتند و تعداد کتاب‌های داستان گروه سنی ب بسیار متنوع است تعداد ۱۰۰۰ دانش‌آموز دختر و پسر پایه‌ی اول، دوم و سوم ابتدایی (گروه سنی ب) به صورت تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند.

در مرحله نخست، با استفاده از پرسشنامه کمی، از نمونه هزار نفری دانش‌آموزان، درباره کتاب‌های مورد علاقه‌شان نظرخواهی شد.

ابزارهای مورد استفاده شامل دو پرسشنامه محقق ساخته (کمی و کیفی) بود. یکی راجع به این که دانش‌آموزان، چه کتاب‌های داستانی را مطالعه کرده‌اند و یا به عبارت دیگر، به آن علاقه‌مند هستند (کمی). در این پرسشنامه که به صورت کارت کوچکی طراحی شده بود، از دانش‌آموزان خواسته شد تا پنج کتاب داستانی را که تاکنون مطالعه کرده‌اند و یا به آن علاقه‌مند هستند یادداشت کنند.

دیگری پرسشنامه محقق ساخته (کیفی) بود راجع به مضامین متناسب و مغایر با فرهنگ ایرانی-اسلامی (حاوی تصاویر و خلاصه کتاب‌ها به همراه سؤالاتی در رابطه

با مضامین متناسب و مغایر با فرهنگ ایرانی - اسلامی که هر سؤال شامل تعدادی گزینه در رابطه با این مضامین بود) که در اختیار استادان فلسفه تعلیم و تربیت، زبان و ادبیات فارسی و کارشناسان کتاب کودک قرار گرفت. روایی و پایایی پرسشنامه‌ها به‌طور جداگانه بررسی و تأیید شد.

به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش‌های آماری توصیفی نظیر فراوانی و جدول استفاده شد. در ابتدا با استفاده از نرم‌افزار Spss23 ۲۰ کتاب پُرخواننده استخراج و فراوانی هر یک از آن‌ها مشخص گردید و در مرحله‌ی دوم میزان فراوانی پاسخ‌های اساتید فلسفه تعلیم و تربیت، زبان و ادبیات فارسی و کارشناسان کودک راجع به مضامین متناسب و مغایر با فرهنگ ایرانی - اسلامی مشخص شد.

یافته‌های پژوهش

پرسش اول: پُرخواننده‌ترین کتاب‌های کودکان گروه سنی (ب) کدامند؟

جدول ۱. توزیع فراوانی کتاب‌های موردعلاقه کودکان گروه سنی ب

فراوانی	کتاب‌های خوانده شده	فراوانی	کتاب‌های خوانده شده
۴۸	خاله‌سوسکه	۲۷۷	سفیدبرفی
۴۰	زندگی‌نامه امام علی (ع)	۲۵۰	سیندرلا
۴۸	جوجه اردک زشت	۱۱۵	شنگول و منگول و حبه‌ی انگور
۳۳	زندگی‌نامه حضرت محمد (ص)	۱۱۵	شنل قرمزی
۳۳	قصه‌های شب مادر بزرگ	۸۷	قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب جلد سوم
۳۰	زندگی‌نامه امام حسین (ع)	۸۱	حسنی شده چه عاقل
۲۵	زندگی‌نامه امام موسی کاظم (ع)	۷۷	دختر کبریت فروش
۲۵	پندانگشتی	۷۵	زیبای خفته
۲۳	آلیس در سرزمین عجایب	۷۰	کدو قلقله‌زن
۲۰	زندگی‌نامه حضرت فاطمه (س)	۵۵	پری دریایی

بر اساس یافته‌های مندرج در جدول (۱)، به ترتیب کتاب‌های سفیدبرفی، سیندرلا، شنگول و منگول و حبه‌ی انگور، شنل قرمزی، قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب، حسنی شده چه عاقل، دختر کبریت فروش، زیبای خفته، کدو قلقله‌زن، پری دریایی، خاله‌سوسکه، زندگی -

نامه امام علی (ع)، ... تا آلیس در سرزمین عجایب و زندگی نامه حضرت فاطمه (س) جزء پُرخواننده‌ترین کتاب‌های کودکان گروه سنی ب بوده است.

پرسش دوم: چه میزان از مطالب و تصاویر این کتاب‌ها حاوی مضامین مثبت مطابق با فرهنگ ایرانی - اسلامی است؟

جدول ۲. توزیع فراوانی نظرات کارشناسان درباره مضامین متناسب با فرهنگ ایرانی - اسلامی

مضامین مطابق با فرهنگ ایرانی - اسلامی، (فراوانی‌ها)	اسامی کتاب‌های کودکان
پیروزی نهایی خوبی بر بدی (۱۱)، همکاری و تعاون (۹)، مهربانی با حیوانات (۸)	سفیدبرفی
ازدواج (۱۰)، احترام به والدین (۷)، عبادت از بیماران (۷)	سیندرلا
پیروزی نهایی خوبی بر بدی (۱۷)، شادمانی (۵)، احترام (۳)	شنگول و منگول و حبه‌ی انگور
پیروزی نهایی خوبی بر بدی (۱۴)، عبادت از بیماران (۱۰)، دوستی با حیوانات (۵)	شنل قرمزی
توجه به اماکن مقدس (۱۴)، همکاری (۱۰)، تعاون و احترام (۹)، تعامل سازنده فرد با محیط طبیعی (۷)	قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب
بهداشت فردی (۱۸)، اهمیت دادن به خواب و تغذیه کودک (۱۸)، اهمیت دادن به ورزش (۱۸)، خانواده (۱۳)	حسنی شده چه عاقل
کمک به درماندگان (۱۱)، تأثیر (۹)، مهربانی (۸)	دختر کبریت فروش
ازدواج (۹)، مهربانی (۸)	زیبای خفته
پیروزی نهایی خوبی بر بدی (۱۲)، شاد کردن کودکان (۹)، تعامل سازنده فرد با محیط طبیعی (۹)	کدو قلقله‌زن
ازدواج (۷)، کمک به ممنوع (۵)، احترام (۳)	پری دریایی
ازدواج (۱۰)، تعامل افراد (۸)، احترام (۷)، امرار معاش کردن (۵)	خاله سوسکه
کمک به دیگران (۱۵)، تعامل افراد (۱۳)، احترام (۱۳)، نوع پوشش افراد (۱۰)	زندگی‌نامه امام علی (ع)
تعامل سازنده فرد با محیط طبیعی (۱۰)، دوستی با حیوانات (۹)	جوجه اردک زشت
پوشش مناسب زنان و دختران (۱۴)، توجه به کودکان (۱۴)، مهربانی (۱۳)، تعامل افراد (۹)	زندگی‌نامه حضرت محمد (ص)
پیروزی نهایی خوبی بر بدی (۱۳)، پوشش مناسب زنان و دختران (۱۰)	زندگی‌نامه امام حسین (ع)
پوشش مناسب زنان و دختران (۱۳)، رسالت پیامبران (۱۰)	زندگی‌نامه امام موسی کاظم (ع)
دوستی با طبیعت (۱۳)، دوستی با حیوانات (۸)، تعامل سازنده فرد با محیط طبیعی (۷)، مشورت (۶)	بندانگشتی
دوستی با حیوانات (۱۰)، تعامل سازنده فرد با محیط طبیعی (۵)	آلیس در سرزمین عجایب
مهربانی (۱۶)، پوشش مناسب زنان و دختران (۱۵)، احترام (۱۳)، تعامل افراد (۷)	زندگی‌نامه حضرت فاطمه (س)

مطابق با یافته‌های جدول (۲)، از میان مضامین مثبت و مطابق فرهنگ ایرانی - اسلامی مطرح شده در کتاب «سفیدبرفی»، مضامین پیروزی نهایی خوبی بر بدی و همکاری و تعاون؛ «سیندرلا» مضمون ازدواج؛ «شنگول و منگول و حبه‌ی انگور» مضمون

پیروزی نهایی خوبی بر بدی؛ «شنل قرمزی» مضامین پیروزی نهایی خوبی بر بدی و عیادت از بیماران؛ «قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب» مضامین توجه به اماکن مقدس، همکاری و تعاون و احترام؛ «حَسَنی شده چه عاقل» مضامین بهداشت فردی، اهمیت دادن به خواب، تغذیه کودک، ورزش و خانواده؛ «دختر کبریت فروش» مضامین کمک به درماندگان و تأثر؛ «زیبای خفته» مضمون ازدواج؛ «کدو قلقله‌زن» مضامین پیروزی نهایی خوبی بر بدی، شاد کردن کودکان و تعامل سازنده فرد با محیط طبیعی؛ «پری دریایی» مضمون ازدواج؛ «خاله‌سوسکه» مضمون ازدواج؛ «زندگی‌نامه امام علی (ع)» مضامین کمک به دیگران، تعامل افراد، احترام و نوع پوشش افراد؛ «جوجه اردک زشت» مضامین تعامل سازنده فرد با محیط طبیعی و دوستی با حیوانات؛ «زندگی‌نامه حضرت محمد (ص)» مضامین پوشش مناسب زنان و دختران، توجه به کودکان، مهربانی و تعامل افراد؛ «زندگی‌نامه امام حسین (ع)» مضامین پیروزی نهایی خوبی بر بدی و پوشش مناسب زنان و دختران؛ «زندگی‌نامه امام موسی کاظم (ع)» مضامین پوشش مناسب زنان و دختران و رسالت پیامبران؛ «بند انگشتی» مضمون دوستی با طبیعت؛ «آلیس در سرزمین عجایب» مضمون دوستی با حیوانات و «زندگی‌نامه حضرت فاطمه (س)» مضامین مهربانی، پوشش مناسب زنان و دختران و احترام دارای بالاترین میزان توافق در میان مضامین متناسب با فرهنگ ایرانی - اسلامی مطرح شده بودند.

در بین این مضامین «پیروزی نهایی خوبی بر بدی» و «ازدواج» بیشترین مضامین مطرح شده‌اند. از آنجا که ازدواج مسأله مهمی است می‌توان اهمیت ازدواج را به کودکان آموزش داد به شرط این‌که آنها را درگیر مسائل عشقی، غیراخلاقی و زود هنگام نکند. همچنین، به نظر می‌رسد در این کتاب‌ها به آموزه‌های مذهبی، پرورش خیال، کمک به زندگی واقعی و یاد دادن چگونگی برخورد کودک با مشکلات نیز توجه شده است.

	مضمون «همکاری و تعاون» (کتاب سفیدبرفی)
	مضمون «تعامل سازنده فرد با محیط طبیعی» (کتاب سفیدبرفی)
	مضمون «پیروزی نهایی خوبی بر بدی» (کتاب سفیدبرفی)
	مضمون «مهربانی با حیوانات» (کتاب سفیدبرفی)

شکل ۱. نمونه‌هایی از مضامین متناسب با فرهنگ ایرانی - اسلامی در کتاب سفیدبرفی

پرسش سوم: چه میزان از مطالب و تصاویر این کتاب‌ها حاوی مضامین منفی مغایر با فرهنگ ایرانی - اسلامی است؟

جدول ۳. توزیع فراوانی نظرات کارشناسان درباره‌ی مضامین مغایر با فرهنگ ایرانی - اسلامی

مضامین مغایر با فرهنگ ایرانی - اسلامی، (فراوانی‌ها)	اسامی کتاب‌ها
توسل به جادو (۱۵)، حسادت (۱۳)، پوشش نامناسب زنان و دختران (۹)، نزاع بین انسان‌ها (۹)	سفیدبرفی
غیر واقع‌بینی (۱۱)، پرداختن به مسائل عشقی در سنین اولیه کودکی (۱۱)، توسل به جادو (۹)، پوشش نامناسب زنان و دختران (۹)	سیندرلا
حیله‌گری (۱۷)، غیرواقع‌بینی (۸)، خشم (۳)	شنگول و منگول و جبه‌ی انگور
غیر واقع‌بینی (۱۲)، حیله‌گری (۴)، خشم (۳)	شنل قرمزی
توسل به جادو (۳)، بی‌احتیاطی (۳)، عدم توجه به محیط‌زیست (۳)	قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب
عدم مراقبت از کودک (۳)، غیرواقع‌بینی (۲)، بی‌توجهی به قوانین (۲)، عدم توجه به هوای پاک (۲)	حسنی شده چه عاقل

دختر کبریت فروش	فقر و تنگدستی (۱۵)، عدم توجه به کودکان (۱۵)، بی تفاوتی (۱۲)، ناامیدی (۹)
زیبای خفته	خرافات (۱۷)، توسل به جادو (۱۵)، پرداختن به مسائل عشقی در سنین اولیه کودکی (۱۴)، پوشش نامناسب زنان و دختران (۱۱)
کدو قلقله زن	ترس (۷)، خشم (۶)
پری دریایی	توسل به جادو (۱۶)، غیر واقع بینی (۱۳)، پوشش نامناسب زنان و دختران (۱۲) پرداختن به مسائل عشقی در سنین اولیه کودکی (۱۰)
خاله سوسکه	خشم (۷)، قلیان کشیدن (۷)، پوشش نامناسب زنان و دختران (۶)
زندگی نامه امام علی (ع)	فقر و تنگدستی (۵)، توسل به زور از سوی مردم (۵)، نگرانی (۴)، غیرواقع بینی (۴)
جوجه اردک زشت	نژادپرستی (تبعیض) (۹)، بی اعتنائی (۸)، عدم کمک به هموع (۷)
زندگی نامه حضرت محمد (ص)	کینه توزی (۷)، خشم (۴)، غیرواقع بینی (۲)
زندگی نامه امام حسین (ع)	جنگ (۱۲)، حکومت طاغوتی (۱۱)، خشم (۱۰)
زندگی نامه امام موسی کاظم (ع)	حکومت طاغوتی (۸)، خشم (۶)، حيله گری (۵)
بندانگشتی	غیرواقع بینی (۱۱)، پوشش نامناسب زنان و دختران (۵)، حسادت (۴)
آلیس در سرزمین عجایب	توسل به جادو (۱۵)، پوشش نامناسب زنان و دختران (۱۱)
زندگی نامه حضرت فاطمه (س)	غیر واقع بینی (۳)، عدم توجه به ساده زیستی ائمه (۲)

از بین مضامین منفی و مغایر با فرهنگ ایرانی - اسلامی مطرح شده در کتاب «سفیدبرفی» مضامین توسل به جادو، حسادت، پوشش نامناسب زنان و دختران و نزاع بین انسان ها؛ «سیندرلا» مضامین غیرواقع بینی، پرداختن به مسائل عشقی در سنین اولیه کودکی، توسل به جادو و پوشش نامناسب زنان و دختران؛ «شنگول و منگول و حبه ای انگور» مضمون حيله گری؛ شنل قرمزی مضمون غیرواقع بینی؛ دختر کبریت فروش مضامین فقر و تنگدستی، عدم توجه به کودکان، بی تفاوتی و ناامیدی؛ «زیبای خفته» مضامین خرافات، توسل به جادو، پرداختن به مسائل عشقی در سنین اولیه کودکی و پوشش نامناسب زنان و دختران؛ «کدو قلقله زن» مضمون ترس؛ «پری دریایی» مضامین توسل به جادو، غیرواقع بینی، پوشش نامناسب زنان و دختران و پرداختن به مسائل عشقی در سنین اولیه کودکی؛ «خاله سوسکه» مضامین خشم و قلیان کشیدن؛ «زندگی نامه امام علی (ع)» مضامین فقر و تنگدستی و توسل به زور؛ «جوجه اردک زشت» مضمون نژادپرستی (تبعیض)؛ «زندگی نامه حضرت محمد (ص)» مضمون کینه توزی؛ زندگی نامه امام حسین (ع) مضامین جنگ، حکومت طاغوتی و خشم؛ «زندگی نامه امام موسی کاظم» مضمون حکومت طاغوتی؛ «بند انگشتی» مضمون غیرواقع بینی؛ «آلیس در

سرزمین عجایب» مضامین توسل به جادو و پوشش نامناسب زنان و دختران؛ «زندگی - نامه حضرت فاطمه (س)» مضمون غیرواقع‌بینی دارای بالاترین میزان توافق در میان مضامین منفی و مغایر با فرهنگ ایرانی - اسلامی مطرح شده بودند.

	<p>مضمون «توسل به جادو» کتاب سفیدبرفی</p>
	<p>مضمون «نزاع بین انسان‌ها» کتاب سفیدبرفی</p>
	<p>مضمون «پوشش زنان و دختران» کتاب سفیدبرفی</p>

شکل ۲. نمونه‌هایی از مضامین مغایر با فرهنگ ایرانی - اسلامی در کتاب سفیدبرفی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با توجه به مطالب یاد شده می‌توان گفت ادبیات کودکان شامل کتاب‌های مصور و همچنین داستان‌های مختص کودکان است و این کتاب‌ها توسط کودکان مورد مطالعه قرار می‌گیرد، در این بین ممکن است گروهی از کودکان به این کتاب‌ها علاقه‌مند شوند و به‌طور مداوم آن‌ها را مورد مطالعه قرار دهند و شاید گروهی دیگر آن را مطالعه نکنند و به‌عبارت‌دیگر، موردتوجه آن‌ها قرار نگیرد. البته، باوجود این مسائل، این کتاب‌ها در

آغاز، با هدف جلب توجه کودکان تدوین شده‌اند و در آنها، به ویژگی‌های کودکان توجه کافی شده است، هرچند یک عدّه از آثار، بیشتر می‌توانند در کودک جلب توجه نمایند. در مجموع، یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که کودکان در انتخاب داستان‌ها، گزینه‌های خاصی را دنبال می‌کنند، برای مثال، کتاب‌های سفیدبرفی، سیندرلا، شنگول و منگول و حبّه‌ی انگور، شئل قرمزی، قصّه‌های خوب برای بچه‌های خوب، حسنی‌شده- چه‌عاقل، دختر کبریت فروش، زیبای خفته، کدو قلقله‌زن، پری دریایی، خاله سوسکه، زندگی‌نامه‌ی امام علی (ع)، جوجه اردک زشت، زندگی‌نامه‌ی حضرت محمد (ص)، قصّه- های شب مادر بزرگ، زندگی‌نامه‌ی امام حسین (ع)، زندگی‌نامه‌ی امام موسی کاظم (ع)، بند انگشتی، آلیس در سرزمین عجایب، زندگی‌نامه‌ی حضرت فاطمه (س) پُرخواننده‌ترین کتاب‌ها در میان کودکان گروه سنی ب در ایران هستند.

در تبیین این یافته، می‌توان اظهار داشت که گزینش کتاب‌هایی با مضامین اسلامی در اولویت مطالعه‌ی کودکان نیستند و در مقایسه با کتاب‌های تخیلی، کمتر مورد انتخاب مطالعاتی کودکان قرار می‌گیرد. در این میان، تدوین و چاپ داستان‌های اخلاقی مبتنی بر آموزه‌های اصیل ایرانی-اسلامی می‌تواند راهگشا باشد، زیرا در دنیای امروز، ادبیات و تأثیر معنوی، روانی و آموزشی آن بیشتر از گذشته احساس شده است. همچنین نتایج تحقیقات، اهمیت ادبیات برای رشد و یادگیری کودکان را نشان داده‌اند (Dickinson, Griffith, Golinkoff & Pasek, 2012). تأکیدات مکرر رهبر انقلاب در این زمینه اهمیت مسأله را آشکارتر می‌سازد: «اگر تعداد کتاب زیاد باشد، اگر کتاب در همه‌ی موضوعات مورد نیاز بود، اگر مردم می‌توانستند سوال‌ها و استفهام- هایشان را در کتاب بیابند و به کتاب مراجعه کنند، یک عالم دیگر و ماجرای دیگر خواهد شد، که متأسفانه امروز در داخل ایران از آن خبری نیست! هر جا که با کتاب سر و کاری هست، می‌بینید که از لحاظ کیفیت روحی و وضع فکری، نسبت به آن جایی که این وضعیت وجود ندارد، تفاوت محسوس هست.» (خامنه‌ای، ۱۳۸۷: ۴۱).

یافته دیگر پژوهش، مربوط به برجسته بودن برخی مضامین مثبت و منفی در ادبیات داستانی کودکان بود. در این میان، پژوهش‌های دیگری نیز به شناسایی مضامین مثبت و منفی ادبیات داستانی کودکان پرداخته‌اند، از جمله، پژوهش روشنفکر و همکاران (۱۳۹۱) که بر «ایجاد آگاهی انقلابی در کودکان مصر» و مطالعه لیو یینگ (Liu, 1995) که بر «ارائه تصویری مغرضانه از چین به کودکان آمریکا» تأکید دارند. یافته‌های پژوهش حاضر در بررسی ادبیات کودکان در ایران نشان می‌دهد که غالب کتاب‌های کودکان بر مضامینی همچون «آموزه‌های مذهبی»، «پرورش خیال»، «کمک به زندگی واقعی کودک» و «یاددادن چگونگی برخورد کودک با مشکلات» توجه داشته‌اند. البته مواردی چون «تحولات فناورانه»، «کامپیوتر»، «اینترنت و فضای مجازی و فرصت‌های و تهدیدهای آن» در ادبیات کودکان ایران، مورد غفلت واقع شده‌اند.

در مجموع، بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر و توصیه‌های مقام معظم رهبری؛ «عزیزان من! بچه‌ها را با روحیه بار بیاورید. این کار را در برنامه‌های کتاب‌نویسی، اردوگذاری، در توصیه‌ی به معلمان و در رفتارهای خودتان بگذارید. بچه‌ها باید امیدوار بار بیایند. یکی در زمینه‌ی کودکان است؛ به خصوص ادبیات کودکان، که باز دنیا در این زمینه به پیشرفت‌هایی نایل شده و ما به تناسب آن پیشرفت‌هایی در گذشته جلو نرفتیم. دوران انقلاب فرصت خوبی است که این فاصله جبران شود.» (خامنه‌ای، ۱۳۸۷: ۷۳)؛ پیشنهاد می‌شود که ابعاد پرورش شخصیت، هنجارهای اخلاقی، بهره‌گیری درست از فناوری اطلاعات بیشتر مورد توجه نویسندگان کتاب‌های کودکان قرار گیرد.

همچنین، تا حد امکان از مضامین منفی نظیر «جادو»، در ادبیات کودکان اجتناب شود. البته پرورش قدرت تخیل کودک به شیوه‌های مختلفی نظیر رؤیاپردازی، جاندارانگاری و امثال این‌ها می‌تواند محقق شود اما در این میان وجود مضامین منفی افراطی نظیر شیوه‌های جادوگری، در تضاد کامل با ارزش‌های دین اسلام است.

همچنین، پیشنهاد می‌شود مؤلفان کتاب‌های کودکان، به تصویرسازی و جذاب‌تر شدن این کتاب‌ها، اهمیت بیشتری بدهند و به مضامین متناسب با فرهنگ مردمان

سرزمین ایران توجه کافی نمایند. معلمان نیز کتاب‌هایی را به کودکان معرفی نمایند که آنها را در جهت آشنایی هر چه بیشتر با هنجارهای اخلاقی و تربیتی یاری رساند. در نهایت، توصیه می‌شود در تحقیقات آتی، کتاب‌های تألیفی و ترجمه‌ای از یکدیگر مجزاً مورد بررسی و سپس مقایسه قرار گیرند.

منابع و مآخذ

الف) کتاب‌ها

- ۱- حجازی، بنفشه. (۱۳۸۵). *ادبیات کودکان و نوجوانان، ویژگی‌ها و جنبه‌ها*. چاپ نهم، تهران، روشنگران و مطالعات زنان.
- ۲- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۷). *من و کتاب*. چاپ یازدهم، تهران: انتشارات سوره مهر.
- ۳- حکیمی، محمود. (۱۳۷۹). *سخنی درباره ادبیات کودکان و نوجوانان*، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- ۴- ذبیح نیا عمران، آسیه و منوچهر اکبری. (۱۳۹۱). *شخصیت در ادبیات کودک و نوجوان*. یزد، انتشارات هومان.
- ۵- کربی، فیلیپ (۱۹۹۵). *قصه‌گویی و قصه‌خوانی*. مترجمان حمید سپهر و رویا زمانی. چاپ اول، قم، انتشارات تیک.
- ۶- سیدآبادی، علی اصغر. (۱۳۷۶). *مخاطب شناسی. سالنامه ادبیات کودکان و نوجوانان*. ۷۵ (۲-۳).
- ۷- وادزورث، باری. جی. (۱۳۷۸). *روانشناسی رشد: تحول شناختی و عاطفی از دیدگاه پیائزه*. ترجمه امیر امین یزدی و جواد صالحی فدردی. مشهد: دانشگاه فردوسی.

ب) مقالات

- ۸- امین دهقان، نسرین و مهری پریخ. (۱۳۸۲). «تحلیل محتوای کتاب‌های داستانی مناسب کودکان در گروه سنی «ب» با رویکرد کتاب‌درمانی»، *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۶ (۴)، صص ۵۱-۱۹.

- ۹- ایروانی، شهین و خدیجه مختاری. (۱۳۹۰). «جایگاه مفاهیم فلسفی در ادبیات داستانی کودک ایران»، *مطالعات ادبیات کودک*، ۳، صص ۱-۳۱.
- ۱۰- حسام پور، سعید و ملیحه مصلح. (۱۳۹۳). «تحلیل کیفی محتوای فلسفی برخی از داستان‌های منتخب در ادبیات کودکان بر پایه‌ی نظریه‌ی گرت. بی. متیوز»، *مجله‌ی تفکر و کودک*، سال پنجم، پاییز و زمستان، ۲، صص ۳۵-۵۸.
- ۱۱- خیرآبادی، رضا و معصومه خیرآبادی. (۱۳۹۶). «تحلیل روابط معنایی واژگان به-کاررفته در ادبیات داستانی کودکان ایرانی»، *مجله‌ی مطالعات ادبیات کودک*، ۸ (۱)، صص ۲۳-۴۴.
- ۱۲- رجبی، سوران. (۱۳۹۱). «بررسی ارتباط علاقه به ادبیات کودکان و نوجوانان با رشد اجتماعی دانش‌آموزان»، *مجله‌ی روانشناسی مدرسه*، ۱ (۳)، صص ۲۷-۴۸.
- ۱۳- رشتچی، مژگان. (۱۳۸۹). «ادبیات داستانی کودکان و نقش آن در رشد تفکر و کودک»، *مجله‌ی تفکر و کودک*، سال اول، پاییز و زمستان، ۲، صص ۲۳-۳۷.
- ۱۴- روشنفکر، کبری؛ رضایی، پوران؛ زارع برمی، مرتضی. (۱۳۹۱). «کارکرد فعال ادبیات کودک در پی‌ریزی انقلاب (۲۰۱۲) مصر با تکیه بر داستان انقلاب کودکان»، *مجله‌ی انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی*، ۲۵، صص ۱۷۶-۱۴۷.
- ۱۵- زارع گاوگانی، وحید (۱۳۸۳). «بررسی مفاهیم تربیتی قرآن در ادبیات کودکان و نوجوانان»، *مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی*، ۳۳ (۱)، صص ۲۰۱-۲۲۵.
- ۱۶- شارپ، آن مارگات، گفت‌وگو با سعید ناجی (۱۳۸۳). «فلسفه برای کودکان»، *مجله‌ی کتاب ماه کودک و نوجوان*، ۸۹، صص ۱۹-۱۲.
- ۱۷- شاهرودی، فروغ‌علی. (۱۳۸۸). «کتاب همچون یک درمان‌بخش، کتاب‌درمانی رشدی برای نوجوانان»، *مجله‌ی کتاب ماه کودک و نوجوان*، ۱۴۲، صص ۸-۱۴.
- ۱۸- فضلعلی، طاهره. (۱۳۸۸). «بررسی تصاویر کتاب‌های داستانی ب و ج منتشر شده کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سال‌های ۸۷-۸۰»، *دانش‌شناسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات*، سال دوم، ۷، صص ۶۲-۵۳.

۱۹- کرباسی، آرزو؛ پریخ، مهری؛ صنعت جو، اعظم (۱۳۹۵). «بررسی آسیب‌شناسی کتاب‌های داستانی تصویری بازاری برای کودکان گروه سنی الف و ب»، پژوهش-نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۶ (۲)، صص ۳۲۰-۳۰۱.

۲۰- گرانپایه، بهروز. (۱۳۷۹). «تحلیل گفتمانی الگوهای فرهنگی در کتاب‌های کودکان»، پژوهشنامه ادبیات کودک، ۵، صص ۱۸-۳.

۲۱- محمدی، مهدی (۱۳۹۲). «تحقیقات تحلیل محتوا در ادبیات کودکان و نوجوانان ایران از سال ۱۳۹۰-۱۳۵۳»، تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۹ (۱)، صص ۱۳۳-۱۱۱.

۲۲- میرحسینی، زهره؛ اباذری، زهرا؛ معدنی، فاطمه. (۱۳۹۲). «تحلیل محتوای تصاویر کتاب‌های داستانی کودکان رده سنی ب و ج در دهه‌ی ۸۰»، فصلنامه نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی. سال دوم، ۲، صص ۴۴-۳۵.

ج) پایان‌نامه‌ها

۲۳- اسداله‌زاده، فاطمه (۱۳۹۰). بررسی مفهوم خدا در ادبیات کودکان گروه سنی الف ناشران برگزیده از ۱۹-۱۳۷۹. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.

۲۴- پژوهش، نوشین (۱۳۷۴). ملاک‌ها و معیارهای نقد و نقادی در آثار تصویرگری کتاب کودک. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.

۲۵- ترقی‌خواه، نیره (۱۳۸۸). بررسی مفهوم فرهنگ و جایگاه مفهوم صلح در کتاب‌های کودکان در ایران در سال‌های ۱۵-۷۰. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران.

۲۶- ثناگوراد، فریدون. (۱۳۵۴). تحلیل محتوای خواندنی‌های کودکان و نوجوانان در مجموعه انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.

۲۷- چیدری، ملک. (۱۳۷۰). کودک، پیام کتاب، تحلیل محتوای کتب کانون پرورش فکری کودکان در سال‌های ۶۱-۱۳۵۱. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.

- ۲۸- حسینی نثار، حسین. (۱۳۷۹). *انقلاب اسلامی در آینه‌ی داستان‌های کودکان و نوجوانان از سال ۱۳۷۷-۱۳۵۷*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران.
- ۲۹- ستاری، منصوره. (۱۳۷۷). *بررسی مفاهیم اجتماعی در داستان‌های واقعی مناسب نوجوانان نوشته‌شده توسط نویسندگان ایرانی در سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۵۸*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ۳۰- صفی جهانشاهی، الهام (۱۳۹۲). *شخصیت‌پردازی کودکان کار در آثار مرادی کرمانی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد.
- ۳۱- کریمی، نوش‌آفرین. (۱۳۸۹). *تحلیل محتوای کتاب‌های داستانی گروه سنی (ج) (دوره دوم دبستان) طی ده سال اخیر از سال (۸۷ تا ۸۸) در مجموعه انتشارات کانون پرورش فکری از نظر میزان ارتباط آن با مهارت‌های زندگی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- ۳۲- محمدی، مهدی (۱۳۸۹). *بررسی مفاهیم دینی در کتاب‌های داستانی کودکان و نوجوانان در ایران بین سال‌های ۸۵-۱۳۸۰*. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران.

(د) منابع لاتین

33. Aygul Aygun, A, Oya Abaci, B. (2014). Examination of illustrated story books published between the years of 2004-2013 for 4-8 age group children in terms of illustration. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol 152, pp: 94 – 99. DOI: [10.1016/j.sbspro.2014.09.161](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.09.161)
34. Deckinson, D K, Griffith, J A, Golinkoff, R M & Pasek, K H. (2012). How Reading Books Fosters Language Development around the World. *Child Development Research*, Vol 2012, Article ID 602807, pp:1-15. DOI: [10.1155/2012/602807](https://doi.org/10.1155/2012/602807)
35. Denkova, J. (2011). Environmental education in Macedonian literature for children and juveniles as a way of humanization of children's personality. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, Vol 15, pp: 3158–3162.

36. Fuchs, L. (1984). The hidden message in children's book. Paper presented at the Annual Meeting of the Florida Reading Association (22nd, Jacksonville, FL, October 18-21).
37. Khalifeh, A, M. (2005). "A Content Analysis of the Coretta Scott King Award Winning Picture Books from 1974-2004". West Virginia University, Degree EDD.
38. Liu Ying, M. (1995). "Content analysis of American children fiction about the Chinese". *The New Review of Children Literature and Librarianship*, Vol 1, pp: 55-70.
<https://doi.org/10.1080/13614549509510568>
39. Viorela Stan, R. (2015). The importance of literature in primary school pupils' development and personal growth. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol 180, pp: 454 - 459.
DOI: [10.1016/j.sbspro.2015.02.144](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.02.144)